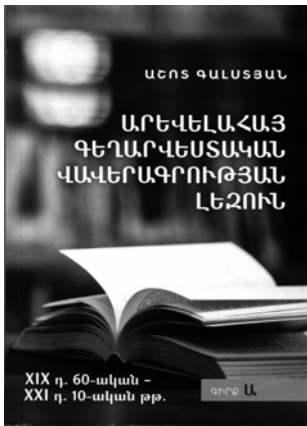

ԱՇՈՏ ԳԱԼՍՏՅԱՆ. Արևելահայ գեղարվեստական վավերագրության լեզուն (XIX դ. 60-ական – XXI դ. 10-ական թթ.), գիրք Ա, Երևան, «Էդիտ Պրինտ» հրատ., 2020, 264 էջ*:

Բանալի բառեր՝ գեղարվեստական վավերագրություն, հուշագրություն, կառուցվածք, լեզվաոճական առանձնահատկություններ, թեմատիկ խմբեր, կաղապարներ:

Միջգիտակարգային ուսումնասիրությունները, թե ինչպես են ընդլայնում և համակողմանի դարձնում հետազոտվող նյութը, մեկ անգամ ևս հավաստվում է Աշոտ Գալստյանի «Արևելահայ գեղարվեստական վավերագրության լեզուն (XIX դ. 60-ական – XXI դ. 10-ական թթ.)» մենագրության օրինակով:

Գրքում հուշագրությունը ներկայացվում է իր պատմական զարգացման մեջ: Ցույց է տրվում, թե միջնադարից նոր շրջանին անցմամբ ձևավորված նոր աշխարհայացքը և գեղարվեստական մտածողությունը լեզվական ինչպիսի նոր արտահայտման ձևերով ու կաղապարներով են արտահայտվում հուշագրության և, ընդհանրապես, գեղարվեստական վավերագրության մեջ:

Հեղինակը նախ գրականագիտական մոտեցմամբ ճշտում է քննվող հարցի ընդգրկման շրջանակը, որում և իրականացնում է լեզվաբանական վերլուծությունը: Շատ կարևոր է այն հանգամանքը, որ գրական և պատմական իրողությունների հաշվառմամբ է կատարվում գեղարվեստական վավերագրության երկերի լեզվական վերլուծությունը: Առանց նման մոտեցման հետազոտական ընթացքը կվերածվեր փաստագրական արձանագրման, այնինչ այս դեպքում վեր են հանվում ժանրային յուրահատկությունները և վերջիններիս դրսևորման լեզվական ձևերը:

Աշխատանքի I գլխում ներկայացվում են արևելահայ գեղարվեստական վավերագրության պատմությունն ու վերջինիս մասին եղած տեսական գրականությունը: Սեղմ բնորոշումներով թվարկվում են գեղարվեստական վավերագրության տարբեր տեսակները՝ հիշատակարաններ, ուղեգրություններ, օրագրություններ և հուշագրություններ: Անդրադարձ է կատարվում նաև օրագրություն-հուշագրություն փոխհարաբերությանը: Նշվում է, որ օրագրությունն իր շարադրմամբ համաժամանակյա գրական դրսևորում է, երբ հեղինակը թղթին է հանձնում ամենօրյա անմի-

* Ներկայացվել է 22. VI. 2020 թ., ընդունվել է տպագրության 30. VI. 2019 թ.:

ջական տպավորությունները, իսկ հուշագրությունը ետադարձ հայացք է նախկինում տեղի ունեցած դեպքերին:

Յուրաքանչյուր ժանր, քանի որ ունի իր գրական յուրահատկություններ, և, ըստ այդմ, լեզվական դրսևորման ձևեր, ուստի հեղինակը, ժանրային հստակ գլխաբաժանումներ կատարելու նպատակով, հուշագրությունն իր հերթին ներկայացնում է ինքնակենսագրական հուշեր և հուշագրական բնույթի գրական դիմանկարներ բաժանմամբ: Ժանրային հատկանիշներով և դրանց դրսևորման լեզվաարտահայտչական միջոցներով իրարից տարբերակվում են հուշագրությունը և ինքնակենսագրական վեպը:

Կատարվել է նաև գեղարվեստական վավերագրությունների ժամանակային պարբերացումը XVIII դարավերջից մինչև արդի գրական դրսևորումները:

Այսպիսով, գրքի I գլխում ներկայացվել է հայ գեղարվեստական վավերագրության գործերի և վերջիններիս մասին եղած տեսական գրականությունների ընդգրկումն մատենագիտությունը: Գրականագիտական բնույթի նման ծավալուն մոտքը պատահական չէ: Գեղարվեստական վավերագրությունը՝ որպես կենդանի կյանքի առավել անմիջական արտահայտության միջոց, կրում է կենդանի լեզվի ավելի անմիջական արձագանքը:

Բարբառային ձևերի, ժողովրդախոսակցական լեզվի արտահայտություններն առաջին հերթին հանդես են եկել հիշատակարաններում, ուղեգրություններում, օրագրություններում և հուշագրության մեջ: Հետևաբար, դրանցից յուրաքանչյուրի ժանրային առանձնահատկությունների և տարբերակիչ հատկանիշների վերհանումն իր հերթին օգնում է հասկանալ, թե լեզվական ինչ ձևերով են դրանք արտահայտվում:

Ուսումնասիրության I գլխում գրականագիտությունը և լեզվաբանությունը հաղորդակից անոթների նման իրար հետ են հարաբերվում: Գեղարվեստական վավերագրության լեզվական արտահայտչամիջոցների վերհանումը վերջնական արդյունքում դառնում է այդ ստեղծագործությունների գեղարվեստական առանձնահատկությունների վերլուծություն: Հետևաբար, գրականագիտական տարբեր նրբություններ են ի հայտ բերվում վերլուծության նման եղանակով:

Հաջորդ երկու գլուխներից՝ II և III, յուրաքանչյուրի ենթաբաժիններում լեզվական հատկանիշները քննվում են ըստ գեղարվեստական վավերագրության տեսակների ու ժամանակային շերտերի՝ հիմնականում սկսվելով Պ. Պոռյանի և Ղ. Աղայանի հուշերով հասնելով մինչև գրական արդի ընթացքը:

Այսպես, աշխատանքի II «Գեղարվեստական վավերագրության լեզվի կառուցվածքային կաղապարները» գլխում, նախ վեր են հանվում գեղարվեստական վավերագրության հոգեբանական հիմքերը՝ որպես բնագրի լեզվի կառուցվածքը պայմանավորող գործոններ: Այն միտքն է ընդգծվում, որ եթե գեղարվեստական գրականության հեղինակը գործողությունների ընթացքը և կերպարների կերտումը պայմանավորում է ստեղծագործական երևակայությամբ, ապա հուշագիրը իր խոսքը կառուցում է ըստ եղած փաստերի ու իրադարձությունների: Իրար հետ են

հարաբերվում հեղինակի հիշողության դրսևորումները, օբյեկտիվ իրականությունը և պատմական դեպքերի ու անձնավորությունների նկատմամբ հուշագրի սուբյեկտիվ վերաբերմունքը: Հիշյալ գլխում համոզիչ ձևով ցույց է տրվում, թե հուշագրի հոգեբանական այս յուրահատկությունները լեզվական ինչպիսի դրսևորումներ են ստանում: Հեղինակի բնորոշմամբ, «Արևելահայ գեղարվեստական վավերագրության ժանրատեսակներն աչքի են ընկնում լեզվակառուցվածքային առանձնահատկություններով, որոնք առաջադրում են ժանրի ձևակառուցվածքային բաղադրիչներ և տիպաբանական հիմնական նշաններ» (էջ 90):

Հուշագրությունների լեզվական քննությունն ի հայտ է բերում ժանրային բնորոշ մի շարք նրբություններ՝ ցույց տալով, թե ինչպես է ձևավորվում հուշագրական պատումի շարադրանքի գեղարվեստականությունը:

Ա. Գալստյանն գրքի II գլխում նաև անդրադառնում է երկու հարցի, որոնք մի փոքր այլ դիտանկյունից, սակայն քննվում են նաև գրականագիտական վերլուծություններում ու արվեստաբանության մեջ: Ասվածը վերաբերում է գեղարվեստական վավերագրության մեջ դիմանկարների և բնանկարների կերտման սկզբունքներին՝ սկսած հուշագրի առաջին տպավորությունից մինչև ընդհանրացնող բնորոշումները:

Լեզվական վերլուծությունն իրականացվում է ո՛չ միայն ըստ ժանրերի, այլև ըստ թեմաների, թե վերջիններս ինչպես են թելադրում համապատասխան լեզվական կաղապարներ և բառապաշարային շերտեր: Գեղարվեստական գրականության ու արվեստի մեջ ձևի և բովանդակության հարաբերակցության այնքան տարածված հարցն այս աշխատության մեջ քննվում է լեզվաբանական տեսանկյունից, անգամ այն հարցը, թե հուշագրության թեման ինչպես կարող է պայմանավորել լեզվական նորաբանությունների ստեղծումը: Այսպես, «Վերնատան» հետ կապված Ն. Թումանյանը կազմել է վերնական (խմբավորման անդամներ), վերնաանուշ «կին հյուրեր», վերնահատիկ «խաղողի քիչմիշ տեսակը» դիպվածային միավորները (էջ 171):

Առանձին վերլուծություն է նվիրված եկեղեցական բառաչերտին, որը, բնականաբար, ավելի կենսունակ ու հաճախադեպ է XIX դ. և XX դ. առաջին տասնամյակների հայ դասական գրականության ներկայացուցիչների բառապաշարում:

Քանի որ հուշագրությունները ժամանակի կյանքի կենդանի լեզվամտածողության արտահայտություններն են և ունեն ճանաչողական մեծ արժեք, ուստի վերլուծության նման եղանակը ոչ միայն ցույց է տալիս, թե այս կամ այն հուշագրի շարադրանքին ինչ բառաչերտ է բնորոշ, այլև որոշակի ընդհանրացմամբ ներկայացվում է՝ հուշագրական նկարագրությունների յուրաքանչյուր ժամանակահատվածում բառային որ խմբերն են գերիշխող եղել: Նման հարցերը քննվում են ուսումնասիրության III «Գեղարվեստական վավերագրության բառային միավորների քննություն» գլխում:

Ամփոփելով ասենք, որ Ա. Գալստյանի սույն աշխատանքը ոչ միայն սպառիչ ներկայացնում է արևելահայ գեղարվեստական վավերագրու-

յան հետ կապված լեզվական տարբեր իրողությունների քննությունը, այլև ստեղծում է մեթոդական այն ելակետը ու վերլուծության համար անհրաժեշտ հարցերի կաղապարը, որի կիրառմամբ կարելի է կատարել հայ գրականության արձակի և չափածոյի տարբեր ժանրերի լեզվական քննությունը: Այն վերաբերելով լեզվի և ոճի հարցերին, միաժամանակ կօգնի վեր հանել գրական ստեղծագործությունների մի շարք գեղարվեստական առանձնահատկություններ:

ՎԱՐԴԱՆ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ

Բ. գ. դ., ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրենի ժամանակավոր պաշտոնակատար: Գիտական հետաքրքրությունը՝ հայ միջնադարյան գրականություն: Հեղինակ է 35 մենագրության և շուրջ 35 հոդվածի: devrikyan@yahoo.com